

PREFACE

CONFRATERNITIES: NETWORKS OF PATRONS, ARTISTS, AND RESEARCHERS

Barbara Murovec

In 2013, Dr. Ana Lavrič, a researcher at the France Stele Institute of Art History ZRC SAZU, was awarded a prestigious grant for the research project *The Role and Significance of Religious Confraternities in Early Modern Art in the Slovenian Lands* (1 August 2013–31 July 2017, J6-5563) in a national competition sponsored by the Slovenian Research Agency. Throughout her career, our esteemed and now retired colleague Dr. Lavrič published fundamental studies about the role of religious confraternities as patrons of art.¹ Based on her own distinguished scholarship and the large amount of archival material that still requires examination, she realized that it would be prudent to open up her investigation to a group of scholars, whom she included in the project. She also invited the Faculty of Theology at the University of Ljubljana to participate, understanding from the outset the necessity of interdisciplinary collaboration and the seamless integration of art history with history and theology.

Ana Lavrič's many years of meticulous archival work introduced to Slovenia an almost unexamined field to which she contributed groundbreaking studies.² Furthermore, she encouraged

¹ See especially: Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije (Summary: The Baroque Confraternities in Ljubljana and their Art Commissions. Jesuit Congregations), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 33/2, 2010, pp. 251–286; Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah (Summary: The Baroque Confraternities in Ljubljana and their Art Commissions. Confraternities at Monastic Churches), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/1, 2011, pp. 41–64; Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine v župnijskih cerkvah in podružnicah (Summary: The Baroque Confraternities in Ljubljana and their Art Commissions. Confraternities at Parish and Succursal Churches), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/2, 2011, pp. 295–317; Ana LAVRIČ, Bratovščine v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja (Summary: Confraternities in the Protocols of the Ljubljana Diocese of the 17th and 18th Centuries), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 36/1, 2013, pp. 25–44; Ana LAVRIČ, Bratovščina presvetega Rešnjega telesa v Črnučah, *Tam čez Savo, na Črnučah. Sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče* (ed. France Martin Dolinar), Ljubljana 2013, pp. 239–248.

² Ana LAVRIČ, Bratovščine na Kranjskem leta 1773 (Summary: Confraternities in Carniola in 1773), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 37/1, 2014, pp. 109–142; Ana LAVRIČ, Zgodovinska in umetnostna dediščina frančiškanskih bratovščin (Summary: The Historic and Artistic Heritage of Franciscan Confraternities), *Acta historiae artis Slovenica*, 19/2, 2014, pp. 95–122; Ana LAVRIČ, Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov (Summary: Confraternities in Slovenia under the Cloaks of Mary and the Saints), *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (eds. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015 (Opera Instituti Artis Historiae), pp. 475–527; Ana LAVRIČ, Bratovščine pri cerkvi Marijinega vnebovzvetja na Dobrovi, *Marija v leščevju. Dobrova pri Ljubljani* (ed. Janez Dolinar), Ljubljana 2015, pp. 573–592; Ana LAVRIČ, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni (Summary: Confraternities in Kamnik and their Connection to the Frescoes in the Church of St. Primus and in the Šutna Parish Church), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016,

colleagues to delve deeper into this key area for understanding art patronage in the early modern period and the works of art commissioned to adorn and furnish churches.³ In 2016, as part of her larger project, she edited the thematic issue of *Acta historiae artis Slovenica*, in which the research done by four project members and four additional scholars is collected: *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (21/2, 2016).⁴ Although cooperation with colleagues from Germany, Croatia, and Austria had been established, only one paper analyzing works of art beyond the Slovenian lands was published in that volume.⁵

Therefore, the national project aspired to host an international conference to connect our research on Slovenian confraternities with similar investigations elsewhere in Europe—and so the conference *The Role of Religious Confraternities in Medieval and Early Modern Art/Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti srednjega in zgodnjega novega veka* was held from 10–12 May 2017

pp. 9–25; Ana LAVRIČ, Bratovščine sv. Rešnjega telesa na Slovenskem. Predstavitev ikonografije z izbranimi primeri (Summary: Corpus Christi Confraternities in Slovenia. Their Iconography Presented through Selected Examples), *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, pp. 7–43.

³ Papers important for the project, published outside of the thematic issue of *Acta historiae artis Slovenica* (see note 4): Matjaž AMBROŽIČ, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem (Summary: Verzeichnis der vorjosephinischen Bruderschaften in der slowenischen Steiermark), *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, pp. 17–52; Matjaž AMBROŽIČ, Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem (Summary: Interesting Facts about the Pre-Josephian Confraternities in Slovenian Styria), *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 38/1, 2015, pp. 35–75; Blaž RESMAN, Accipe consilium a me. Mati božja dobrega sveta ter njene bratovščine in upodobitve na Slovenskem (Summary: Accipe consilium a me. Our Lady of Good Counsel, Her Confraternities and Depictions in Slovenia), *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, pp. 45–110.

⁴ Matjaž AMBROŽIČ, Evidenčna knjiga mozirske bratovščine sv. Rešnjega telesa (Summary: The Book of Records of the Corpus Christi Confraternity in Mozirje), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 111–117; Zdenka BONIN, Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike (Summary: Confraternities in North-Western Istria in the Period of the Venetian Republic), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 35–53; Ana LAVRIČ, Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov (Summary: Major Marian Confraternities in Slovenia. Iconography of Confraternities under the Protection of the Mendicant Orders), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 119–167; Matija OGRIN, Bratovščinske iskre. Duhovna besedila baročnih bratovščin na Slovenskem (Summary: Confraternities and Sparks of Spirit. Books of Baroque Confraternities in Slovenian Lands), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 55–88; Mija OTER GORENČIČ, Umetnostna zapuščina srednjeveških marijanskih bratovščin na Kranjskem in Štajerskem (Summary: The Artistic Legacy of Medieval Marian Confraternities in Carniola and Styria), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 89–110; Helena SERAŽIN, Štukater Giuseppe Monteventi in oltar škapulirske bratovščine v Piranu (Summary: Stucco Maker Giuseppe Monteventi and the Altar of the Scapular Confraternity in Pirano), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 169–184; Jure VOLČJAK, Pregled predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem (Summary: The Register of Pre-Josephinian Confraternities in Carniola in the Territory of the Gorizia Archdiocese), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 9–34.

⁵ Angelika DREYER, Konfessionel kontrovers. Süddeutsche Rosenkranzbruderschaften als Auftraggeber für barocke Deckenmalerei (Summary: Confessionally Controversial. South German Confraternities of the Rosary as Patrons of Baroque Ceiling Decorations), *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ed. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), pp. 185–200.

at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana. During its preparation, a symposium on Central European confraternities, organized by Austrian historians, was held in Salzburg in 2017. Those proceedings were published the following year,⁶ prompting the collaboration with Prof. Dr. Martin Scheutz of the University of Vienna. In addition to providing introductory perspectives on the state of research in Austria, Bohemia, Moravia, Silesia, and Hungary, the volume focuses on historiography, which, although fundamental for researching art historical questions of confraternal iconography and patronage, was not our primary objective.⁷

The conference in Ljubljana was a crucial starting point for planning this thematic issue and, in my opinion, a very welcome start to networking on the topic of confraternities in Central, Eastern, and Southeastern Europe. My colleague Assist. Prof. Dr. Mija Oter Gorenčič and I were extremely pleased at persuading Dr. Barbara Wisch, Professor Emerita of Art History at the State University of New York College at Cortland, to co-edit this issue. Not only is she an exceptional connoisseur of the visual culture of Italian confraternities, but with extraordinary dedication, she set as one of her fundamental tasks the transformation of texts written in Croatian, Italian, Portuguese, German, Polish, and Slovenian “English” into a coherent and lively language that will allow the scholars’ important contributions to be more fully appreciated. All of the authors and the co-editors are immensely grateful for her in-depth, critical work on the texts.

Scholars often look for positive echoes of different historical structures, and as we research art history, we usually judge them based on preserved cultural objects. But as we can learn particularly from recent history and the present, a confraternity does not necessarily entail simple inclusion, but also, and too often, the exclusion of (all) others. Researching the various functions and uses of art “products” associated with confraternities also provides valuable perspectives for the study of migrations, the diversity of worlds, and the possibilities—or impossibilities—of cooperation. These dynamics prominently come to the fore with national confraternities, to which scholars from Italy and Croatia have dedicated themselves in this thematic issue. Thanks to the authors who stem from the United States of America, Portugal, and Poland and to our nearer Slovenian neighbors from Croatia, Italy, Austria, and Germany, the present volume of *Acta historiae artis Slovenica* is extremely international. It leads us from case studies to group and collaborative research, which is imperative for understanding the historical processes pertinent to the entire European continent and beyond.

Although the past five years have opened significant new dimensions in researching confraternities in Slovenia, that mission is far from being concluded. Numerous tasks for all of Central Europe still need to be carried out. We believe that Dr. Lavrič’s project, the international conference, and the present issue of the *Acta historiae artis Slovenica* prompt further systematic research of religious confraternities and their exceptional importance for the fine arts. In fact, responses from Austrian, German, and Croatian colleagues indicate that we can anticipate animated international and interdisciplinary scientific discussions in the coming years. One of the important outcomes of the finished project is the inception of a new one, titled *Artwork as Reflection of Knowledge and Net-*

⁶ The symposium *Multifunktionale Dienstleister. Frühneuzeitliche Bruderschaften in Zentraleuropa*, Salzburg, 23–25 February 2017, organized by the Archive of the Archdiocese of Salzburg, Department of History at the University of Salzburg, and the Institute of Austrian Historical Research in Vienna.

⁷ *Multifunktionale Dienstleister. Frühneuzeitliche Bruderschaften der Frühen Neuzeit in Zentraleuropa* (eds. Elisabeth Lobenwein, Martin Scheutz, Alfred Stefan Weiß), Wien 2018 (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 70).

working. The Role of Education and Social Connectedness of Artists and Patrons in the Late Middle-Ages and Early-Modern Times (funded by the Slovenian Research Agency, J6-9439), which, from 1 July 2018, links scholars from the France Stele Institute of Art History ZRC SAZU with those at the Milko Kos Historical Institute ZRC SAZU and the Department of History at the Faculty of Philosophy at the University of Ljubljana. Together we intend to further research on patronage and art networks in the late medieval and early modern periods.

As our guest co-editor Barbara Wisch has noted, one of the greatest limitations in spreading scientific knowledge is language. Between a theoretical agreement that English is the *lingua franca* of our time, and the reality in which the humanities in general and art history in particular are carried out—primarily in the national language of the work’s origin or current location—the bilingual writing and publishing of scientific results in English is a commitment that is not always easily realized. As previously stated, without the enormous amount of work by our co-editor Barbara Wisch, this thematic issue about confraternities and the visual arts would look rather different, and certainly not for the better, which is why, in the name of both Slovenian editors, I want to express my sincerest thanks to her.

PREDGOVOR

BRATOVŠČINE: MREŽE NAROČNIKOV, UMETNIKOV IN RAZISKOVALCEV

Barbara Murovec

Leta 2013 je raziskovalka Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU dr. Ana Lavrič na razpisu Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije pridobila temeljni raziskovalni projekt *Vloga in pomen cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti novega veka na Slovenskem* (1. avgust 2013 – 31. julij 2017, J6-5563). Zdaj upokojena kolegica Lavrič je že pred tem objavila nekaj temeljnih razprav o vlogi cerkvenih bratovščin pri umetnostnih naročilih¹ ter na podlagi lastnih raziskav cerkvene umetnosti in ohranjenega arhivskega gradiva ocenila, da je smiselno svoje raziskovalne metode prenesti na skupino raziskovalcev, ki jih je vključila v projekt. K sodelovanju je povabila tudi Teološko fakulteto Univerze v Ljubljani, s čimer je v izhodišču poudarila nujnost interdisciplinarne metodologije oziroma povezovanja umetnostne zgodovine z zgodovino in teologijo. Z dolgoletnim natančnim arhivskim delom je odprla za slovenski prostor do takrat skoraj neraziskovano področje in prispevala številne študije,² hkrati pa vzpodbudila kolege, da so se poglobili v preučevanje enega ključnih področij za razumevanje umetnostnega naročništva v zgodnjem novem veku in umetniških del, naročenih za cerkve.³ Ana Lavrič je v okviru omenjenega raziskovalnega projekta

¹ Gl. zlasti: Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 33/2, 2010, str. 251–286; Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/1, 2011, str. 41–64; Ana LAVRIČ, Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine v župnijskih cerkvah in podružnicah, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 34/2, 2011, str. 295–317; Ana LAVRIČ, Bratovščine v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 36/1, 2013, str. 25–44; Ana LAVRIČ, Bratovščina presvetega Rešnjega telesa v Črnučah, *Tam čez Savo, na Črnučah. Sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče* (ur. France Martin Dolinar), Ljubljana 2013, str. 239–248.

² Ana LAVRIČ, Bratovščine na Kranjskem leta 1773, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 37/1, 2014, str. 109–142; Ana LAVRIČ, Zgodovinska in umetnostna dediščina frančiškanskih bratovščin, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/2, 2014, str. 95–122; Ana LAVRIČ, Bratovščine na Slovenskem pod zavetniškim plaščem Marije in svetnikov, *Patriae et orbi. Essays on Central European Art and Architecture/Študije o srednjeevropski umetnosti. Festschrift in Honour of Damjan Prelovšek/Jubilejni zbornik za Damjana Prelovška* (ur. Ana Lavrič, Franci Lazarini, Barbara Murovec), Ljubljana 2015 (Opera Instituti Artis Historiae), str. 475–527; Ana LAVRIČ, Bratovščine pri cerkvi Marijinega vnebovzjetja na Dobrovi, *Marija v leščevju. Dobrova pri Ljubljani* (ur. Janez Dolinar), Ljubljana 2015, str. 573–592; Ana LAVRIČ, Kamniške bratovščine in njihova povezava s freskami pri Sv. Primožu in v župnijski cerkvi na Šutni, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 39/1, 2016, str. 9–25; Ana LAVRIČ, Bratovščine sv. Rešnjega telesa na Slovenskem. Predstavitev ikonografije z izbranimi primeri, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, str. 7–43.

³ Zunaj tematske številke *Acta historiae artis Slovenica* (gl. op. 4) so bili mdr. objavljeni za projekt pomembni članki: Matjaž AMBROŽIČ, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 17–52; Matjaž AMBROŽIČ, Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 38/1, 2015, str. 35–75; Blaž RESMAN, Accipe

leta 2016 uredila tematsko številko *Acta historiae artis Slovenica*, v kateri so zbrane razprave osmih avtorjev, članov projektne skupine in drugih raziskovalcev pomena cerkvenih bratovščin za likovno umetnost: *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (21/2, 2016).⁴ Že takrat je bilo nastavljeno sodelovanje s kolegi iz Nemčije, s Hrvaške in iz Avstrije, a realiziran en sam znanstveni članek.⁵

Eden od predvidenih rezultatov nacionalnega projekta je bila mednarodna konferenca, katere cilj je bil povezati raziskave, ki so potekale za slovenski prostor s sorodnimi drugje v Evropi. Konferenca *The Role of Religious Confraternities in Medieval and Early Modern Art/Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti srednjega in zgodnjega novega veka* je potekala od 10. do 12. maja 2017 v prostorih Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Med njeno pripravo je bil objavljen program simpozija o bratovščinah v Salzburgu,⁶ ki so ga organizirali avstrijski zgodovinarji, kar je dalo povod za sodelovanje s prof. dr. Martinom Scheutzem z dunajske univerze. Na podlagi salzburškega simpozija je v letu 2018 tudi že izšla znanstvena monografija. Ob uvodnih pogledih v stanje raziskav v Avstriji, na Češkem, Moravskem, v Šleziji in na Madžarskem je večina razprav posvečena temam s področja zgodovinopisja, ki pa so temeljne tudi za preučevanje umetnostnozgodovinskih vprašanj v povezavi z bratovščinsko ikonografijo in naročništvom.⁷

Ljubljanska konferenca je bila pomembno izhodišče za oblikovanje pričujoče tematske številke in verjamem, da izjemno dobrodošel začetek mreženja raziskav o bratovščinah tudi v srednji, vzhodni in jugovzhodni Evropi. S kolegico Mijo Oter Gorenčič sva bili izjemno veseli, da sva k

consilium a me. Mati božja dobrega sveta ter njene bratovščine in upodobitve na Slovenskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 22/1, 2017, str. 45–110.

⁴ Matjaž AMBROŽIČ, Evidenčna knjiga mozirske bratovščine sv. Rešnjega telesa, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 111–117; Zdenka BONIN, Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 35–53; Ana LAVRIČ, Velike Marijine bratovščine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 119–167; Matija OGRIN, Bratovščinske iskre. Duhovna besedila baročnih bratovščin na Slovenskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 55–88; Mija OTER GORENČIČ, Umetnostna zapuščina srednjeveških marijanskih bratovščin na Kranjskem in Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 89–110; Helena SERAŽIN, Štukater Giuseppe Monteventi in oltar škapulirske bratovščine v Piranu, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 169–184; Jure VOLČJAK, Pregled predjožefinskih bratovščin na ozemlju goriške nadškofije na Kranjskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 9–34.

⁵ Angelika DREYER, Konfessionel kontrovers. Süddeutsche Rosenkranzbruderschaften als Auftraggeber für barocke Deckenmalerei, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, 2016 (= *Vloga cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti/Religious Confraternities and their Role in Visual Art* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2016), str. 185–200.

⁶ Simpozij *Multifunktionale Dienstleister. Frühneuzeitliche Bruderschaften in Zentraleuropa*, Salzburg, 23.–25. februar 2017, so organizirali salzburški Nadškofijski arhiv, Oddelek za zgodovino salzburške univerze in Inštitut za avstrijske zgodovinske raziskave na Dunaju.

⁷ *Multifunktionale Dienstleister. Frühneuzeitliche Bruderschaften der Frühen Neuzeit in Zentraleuropa* (ur. Elisabeth Lobenwein, Martin Scheutz, Alfred Stefan Weiß), Wien 2018 (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 70).

souredništvu tematske številke uspeli pritegniti upokojeno profesorico iz New Yorka dr. Barbaro Wisch, izjemno poznavalko umetnostne dediščine bratovščin v italijanskem prostoru. Z izjemno požrtvovalnostjo si je zadala kot eno svojih temeljnih nalog pri pripravi publikacije, da besedila, napisana v hrvaški, italijanski, nemški, poljski in slovenski angleščini, pretvori v koherentne angleške tekste, ki bodo uspešno nagovarjali zainteresirane bralce. Za njeno poglobljeno ukvarjanje z besedili smo ji vsi avtorji in sourednici izjemno hvaležni.

Raziskovalci pogosto iščemo pozitivne odmeve različnih zgodovinskih struktur in jih, ko preučujemo zgodovino umetnosti, praviloma ocenjujemo na podlagi kulturnih objektov, ki so se ohranili do našega časa. Bratovščina sicer ne pomeni zmeraj samo povezovanja, kot se lahko učimo predvsem iz polpretekle zgodovine in sedanosti, temveč je ena njenih glavnih implikacij tudi izključevanje (vseh) drugih. Preučevanje različnih funkcij in uporab umetnostnih »produktov«, ki so povezani z bratovščinami, nam odpira pomembne nastavke tudi za preučevanje migracij, različnosti svetov in možnosti oziroma nezmožnosti sodelovanja. Ti vidiki prihajajo do izraza tudi pri nacionalnih bratovščinah, ki se jim je v tematski številki posvetila skupina raziskovalcev iz Italije in Hrvaške. Tokratna številka *Acta historiae artis Slovenica* je po zaslugi avtorjev, ki segajo od Združenih držav Amerike, Portugalske, Nemčije in Poljske v Italijo, na Hrvaško in v Slovenijo, izjemno internacionalna. Od študij primerov nas vodi k skupnim raziskavam, pomembnim za razumevanje zgodovinskih procesov, aktualnih za celoten evropski prostor.

Ne glede na številne temeljne raziskave, ki so v preteklih petih letih odprle povsem nove dimenzije preučevanja bratovščin na Slovenskem, lahko rečemo, da misija še zdaleč ni zaključena. Za srednjeevropski prostor ostajajo pred nami še številne nedokončane naloge. Verjamemo, da tako projekt in mednarodna konferenca, predvsem pa pričujoča tematska številka *Acta historiae artis Slovenica* nagovarjajo k nadaljnjemu sistematičnemu raziskovanju cerkvenih bratovščin in njihovega izjemnega pomena za likovno umetnost. Odzivi iz Avstrije, Nemčije in s Hrvaške kažejo, da si lahko v naslednjih letih obetamo živo mednarodno in interdisciplinarno znanstveno diskusijo. Eden od pomembnih rezultatov zaključenega projekta pa je novi projekt *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, J6-9439), ki od 1. julija 2018 povezuje raziskovalce Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU z raziskovalci Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU in Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pri nadaljnjem poglobljanju v naročniške in umetniške mreže srednjega in zgodnjega novega veka.

Kot ugotavlja vabljen sourednik Barbara Wisch, je ena velikih omejitev pri razširjanju znanstvenih spoznanj jezik. Med teoretičnim pristajanjem na to, da je angleščina edina *lingua franca* naše dobe, in realnostjo, v kateri se humanistika oziroma umetnostna zgodovina praviloma dogaja tudi ali celo predvsem v nacionalnih jezikih prostora, v katerem so nastali umetnostni spomeniki in umetnine, ki jih preučujemo, je dvojezično pisanje in objavlanje znanstvenih rezultatov v angleškem jeziku zaveza, ki je ni vedno lahko uresničiti na ustreznem nivoju. Brez ogromnega dela sourednice Barbare Wisch bi tematska številka o bratovščinah izgledala precej drugače in zagotovo ne boljše, za kar se ji v imenu obeh slovenskih urednic najlepše zahvaljujem.